

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Дрозда Олексія Юрійовича на дисертацію Вовчук Тетяни Миколаївни «Адміністративно-правові засади здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальністю 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Вивчення змісту дисертації, автореферату дисертації та наукових праць Вовчук Тетяни Миколаївни дає підстави зробити висновок про актуальність обраної теми, достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибокий аналіз питань, пов'язаних із адміністративно-правовим забезпеченням реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

Обрана дисертантом тема для дослідження є дійсно актуальною і торкається широкого кола проблем, пов'язаних із адміністративно-правовими засадами здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні. З огляду на геополітичну ситуацію на Сході України, зокрема збройну агресію Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, питання реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій протягом останніх років привертає все більшу увагу як політиків, так і науковців, а стрімке зростання кількості осіб, яким надано статус учасника бойових дій протягом останніх років, лише посилює наукову і практичну цінність наукових досліджень в зазначеній сфері. Так, за офіційними даними, станом на 2019 рік, статус учасника бойових дій отримала 369 451 особа, що свідчить про поширеність даного правового статусу серед українців, а також визначає необхідність його належного дослідження не лише в суто теоретичному аспекті, а й з урахуванням конкретної практики реалізації ветеранами війни загалом та учасниками бойових дій зокрема своїх прав та свобод. Адже саме механізм реалізації означених прав і свобод на сьогодні викликає найбільше нарікань. Зокрема, з негативного боку оцінюється

законодавча невизначеність механізмів реалізації прав на першочергове отримання земельної ділянки; наявність протиріч між законами, які регулюють матеріальні норми, та підзаконними нормативно-правовими актами, що безпосередньо визначають процесуальні аспекти реалізації окремих прав; відсутність адміністративно-правових механізмів захисту прав цих осіб у сфері праці; відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би визначав єдину стратегію державної політики щодо забезпечення прав і свобод ветеранів війни й учасників бойових дій тощо. Очевидно, що вирішення всіх зазначених проблем вимагає належного теоретичного осмислення з метою розробки обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій з метою його подальшого розвитку в демократичному руслі. Саме на вирішення цього завдання і спрямоване дане дисертаційне дослідження, що свідчить про його підвищену актуальність, науково-теоретичну і практичну цінність.

Крім того, сам автор, на мій погляд, досить вдало визначає актуальність теми дослідження, по-перше, вказівкою на існування цілої низки спірних питань, які пов'язані із відсутністю достатнього наукового підґрунтя та наявністю прогалин у нормативно-правовому регулюванні здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні; по-друге, обґрунтуванням причин такого стану речей, по-третє, формулюванням мети дослідження, яка полягає у тому, щоб на підставі критичного опрацювання наявних наукових розробок, теоретико-методологічних засад, норм чинного законодавства України та зарубіжних країн розкрити адміністративно-правові засади здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження може свідчити також те, що він належить до числа пріоритетних у галузі удосконалення адміністративного права загалом, а також підвищення

ефективності механізму захисту прав і свобод окремих категорій громадян зокрема. Робота безпосередньо спрямована на подальшу реалізацію положень Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року, Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року та інших програмних документів.

Таким чином, викладене вище свідчить, що обрана автором тема для дослідження і поставлена мета присвячені дійсно актуальній проблемі, вирішення якої допоможе знайти правильний підхід при удосконаленні адміністративно-правового регулювання здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій і приведення його до вимог міжнародних стандартів.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом чинного законодавства, а також зарубіжного досвіду реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій.

У першу чергу, з позитивного боку слід відмітити надзвичайно чітко та правильно визначення автором роботи об'єкта та предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня (С. 23). У свою чергу, правильне розуміння об'єкта та предмета

дослідження дозволило автору зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму і зробити дисертацію реальним внеском в науку адміністративного права.

Крім того, під час дослідження було використано широкий спектр як загальних, так і спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження, а саме: методи дедукції та індукції, діалектики, аналізу та синтезу, системного аналізу, формально-догматичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний методи, методи узагальнення, аналогії та гіпотетичного припущення, метод прогнозування тощо (С. 23-24). Усі ці методи автор застосовував у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети та завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Дане наукове дослідження містить глибокий аналіз досягнень авторів, які досліджували окремі аспекти здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій, зокрема в контексті адміністративно-правового статусу цих осіб, а також реалізації їхніх прав і свобод, а саме: В. Авер'янова, С. Алексеева, О. Бандурки, Д. Бахраха, О. Беспалової, Ю. Битяка, М. Бояринцевої, В. Галунька, Ю. Гаруста, Є. Гетьмана, В. Горшеньова, О. Джафарової, С. Дзюби, В. Зуя, С. Ківалова, О. Кобзара, М. Кравченка, Л. Крупнової, А. Панчишина, О. Савицької, О. Скаун, Є. Соболя, С. Стеценка, В. Тімашова, О. Харитонової, Р. Шаповала, Ю. Шемшученка, С. Шестакова, О. Якімова та багатьох інших. У роботі використано також доробки та напрацювання науковців, які безпосередньо займались дослідженням адміністративно-правового статусу учасників АТО, а саме: В. Пилип, О. Маковської, Г. Панченка, О. Кондратенка та інших (загалом – 244 найменувань) (С. 220-245). Як видно з аналізу цього переліку, під час дослідження автор спирався не лише на праці вчених-адміністративістів, але також висвітлив погляди на дану проблему зарубіжних науковців. Більше того, в дисертації вивчена та проаналізована періодична література, присвячена даній проблематиці, що

свідчить про спробу синтезувати поряд з загальноприйнятими поняттями новітні підходи до удосконалення адміністративно-правових засад здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

З викладеного можна зробити висновок, що рецензована робота характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Наукова новизна отриманих дисертантом результатів визначається тим, що дисертація є одним з перших в українській адміністративній науці комплексним монографічним дослідженням, у якому розкрито адміністративно-правові засади здійснення державної політики з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні в умовах інституційних та нормотворчих змін сучасного періоду. Вона також визначається сучасною постановкою проблеми, виявленням та дослідженням нових ідей та тенденцій розвитку адміністративного законодавства у сфері захисту та забезпечення реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети та дав відповіді на поставлені завдання. При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Зокрема, не можна не погодитись із обґрунтованим автором підходом до розуміння державної політики з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій як багатоаспектної системи, яка включає в себе сукупність цілей, завдань та заходів, поєднує реальні дії з декларативними намірами, що знаходять свій зовнішній прояв у державно-управлінських рішеннях, які спрямовані на конкретний результат, а саме – реальну, ефективну та якісну реалізацію прав та свобод ветеранами війни та учасниками бойових дій на території України (С. 41). Проведене дослідження дало змогу з'ясувати, що мета державної політики з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій закладена

не лише в дефініційному визначенні, а й у самому терміні «державна політика з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій». Тобто, мета державної політики у вказаній сфері полягає у досягненні такого результату, який би належним чином забезпечив ефективну реалізацію прав та свобод ветеранів війни та учасників бойових дій (С. 42).

Варто підтримати запропоновану автором диференціацію принципів державної політики на загальні та спеціальні. При цьому до загальних цілком слушно віднесено такі принципи, як об'єктивність, конкретність, оптимальність, відповідність юридичним нормам; до спеціальних – принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина; принцип рівності всіх перед законом; принцип справедливості; принцип пропорційності; принцип гуманізму; принцип відповідальності посадових осіб за порушення прав та свобод ветеранів війни та учасників бойових дій (С. 44-46).

З позитивного боку слід відмітити обґрунтовану автором періодизацію процедури надання статусу учасника бойових дій, яку запропоновано поділяти на окремі етапи: участь особи, яка претендує на отримання статусу учасника бойових дій у відповідних заходах, які безпосередньо є передумовою для надання такого статусу; документальне підтвердження участі особи у відповідних заходах, які безпосередньо є підставою для надання статусу учасника бойових дій; розгляд документів уповноваженими на те суб'єктами про надання або відмову у наданні особі статусу учасника бойових дій; надання особам, які брали участь у антитерористичній операції або інших заходах, визначених законодавством, статусу учасника бойових дій; видача посвідчення учасника бойових дій і відповідного нагрудного знаку особам, яким надано статус учасника бойових дій (С. 62-68).

З цікавістю сприймається авторська система суб'єктів, які здійснюють державну політику щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні. Зокрема, дисертантка пропонує

класифікувати їх за рівнями: перший рівень (вищі суб'єкти) – органи, які забезпечують державну політику в усіх галузях, в тому числі й у сфері забезпечення прав, свобод та законних інтересів ветеранів війни та учасників бойових дій; другий рівень (загальні суб'єкти) – органи, до функціональних обов'язків яких безпосередньо належить реалізація державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні; третій рівень (спеціальні суб'єкти) – органи, які сприяють реалізації веретенами війни та учасниками бойових дій своїх прав, свобод та законних інтересів (С. 78-95).

Заслуговує на увагу проведений автором аналіз рішень адміністративних судів, що став підґрунтям для диференціації всіх справ, за якими більше всього ветерани війни та учасники бойових дій звертаються до суду з позовом, на окремі однорідні групи: визнання учасниками бойових дій та надання особі/особам відповідного правового статусу; встановлення факту залучення та безпосередньої участі у забезпеченні проведення антитерористичної операції; зарахування стажу та призначення пенсій учасникам бойових дій; грошових виплат: зокрема, винагороди за безпосередню участь у бойових діях (антитерористичній операції); разову грошову допомогу та інші (С. 118-119).

Досить цікавим та таким, що відповідає вимогам сьогодення, є проведений дисертантом аналіз пільг учасників бойових дій та їх класифікація за такими критеріями, як сфера суспільного життя; тривалість; приналежність; форма надання; оплатність; правовий статус суб'єкта (С. 129-134).

З позитивного боку слід відзначити авторське бачення державної політики щодо реалізації прав на соціальну, професійну адаптацію, психологічну реабілітацію та санаторно-курортне лікування ветеранів війни та учасників бойових дій як взаємоузгодженої, цілеспрямованої системи заходів, що визначені чинним законодавством, які застосовуються стосовно ветеранів війни та учасників бойових дій після повернення із зони бойових дій шляхом створення сприятливих умов у формі прийняття правових норм

та механізмів реалізації цих норм з метою здорового психолого-фізичного існування цих осіб у соціумі після повернення із зони бойових дій (С. 170).

Також з цікавістю сприймається дійсно комплексний підхід дисертанта до аналізу зарубіжного досвіду здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні. При цьому імпонує позиція автора щодо виокремлення трьох підходів (концепцій) до розуміння природи поняття «ветеран» та «учасник бойових дій»: широкий підхід (Сполучені Штати Америки, Канада, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії тощо), за яким до ветеранів належать усі особи, які пройшли військову службу у складі державних військових формувань та з гідністю звільнені з неї (колишні військовослужбовці); фактологічний підхід (Польща, Румунія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Республіка Корея тощо), відповідно до якого ветеранами є лише ті особи, зокрема військовослужбовці, які брали безпосередню участь у військових (бойових) діях; пасивний підхід (Німеччина, Австрія, Ізраїль, Естонія тощо), згідно з яким на загальнодержавному рівні категорії ветеранів не виокремлюються (офіційно відсутні), а окремі напрями підтримки та реалізації прав цих осіб на себе, як правило, переймають громадські об'єднання (С. 188).

Абсолютно логічними виглядають висновки автора з приводу того, що розвиток адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні має здійснюватися за такими напрямами: нормотворчий (С. 210), інституційний (С. 213), координаційно-організаційний (С. 216), інформаційний (С. 218), діджиталізаційний (С. 221).

Таким чином, з урахуванням зазначеного можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому розв'язанні конкретних питань.

Наукова та практична значущість отриманих результатів підтверджена відповідними актами впровадження та полягає в тому, що

сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції використовуються: по-перше, у науково-дослідній роботі (як основа для подальших наукових досліджень державної політики у сфері забезпечення прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій); по-друге, в освітньому процесі (під час розробки навчальних посібників, лекцій, методичних рекомендацій, розділів підручників для студентів закладів вищої освіти та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право України» та «Актуальні проблеми теорії адміністративного права»). Результати проведеного дослідження також можуть бути використані у правотворчості (для вдосконалення чинного законодавства, що регламентує здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій), а також у правозастосовній діяльності (для підвищення ефективності здійснення державної політики уповноваженими суб'єктами у сфері забезпечення прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій). З позитивного боку слід відмітити той факт, що практична значимість результатів дослідження підтверджена відповідними актами, які містяться у додатках.

З викладеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Т. М. Вовчук має чітку практичну спрямованість. Автором досить детально обґрунтовуються пропозиції, що можуть бути застосовані для розвитку правового регулювання та підвищення ефективності здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації достатньо повно викладені в авторефераті та опублікованих працях. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених ВАК України вимог.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, досить повно викладено в 12 опублікованих автором працях. Їх зміст, викладений у наукових фахових виданнях, в

тому числі іншої держави, а також оприлюднений на міжнародних науково-практичних конференціях, відповідає тексту дисертації.

Оформлення дисертації та автореферату дисертації Т. М. Вовчук відповідає тим вимогам, які висуваються до такого роду робіт.

Рецензуючи дисертацію та оцінюючи її позитивну сторону, слід відзначити логічну злагодженість викладеного матеріалу, взаємозв'язок окремих розділів і підрозділів між собою, їх спрямованість на розв'язання конкретного наукового завдання – розробка проблеми адміністративно-правового забезпечення здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні, а також обґрунтування пропозицій і практичних рекомендацій, спрямованих на усунення законодавчих недоліків, прогалин і суперечностей в зазначеній сфері. Так, структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (244 найменувань).

У першому розділі досліджується сутність понятійно-категоріального апарату державної політики з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні, аналізується система уповноважених суб'єктів, а також характеризується адміністративно-правовий статус ветерана війни й учасника бойових дій. Другий розділ роботи присвячений характеристиці державної політики з питань реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій за окремими напрямками. У третьому розділі дисертації досліджується зарубіжний досвід формування політики у сфері реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій, а також окреслюються напрями розвитку адміністративно-правового регулювання політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні. У висновках за результатами дослідження загалом сформульована низка положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для удосконалення адміністративно-правового

забезпечення здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні. (С. 213-219).

Викладене вище дає підстави стверджувати, що структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою. Обрана структура добре продумана і відповідає тим завданням, які поставив перед собою автор (С. 22-23). Вона дозволила автору послідовно і системно проаналізувати широкий спектр питань які стосуються адміністративно-правових засад здійснення державної політики у сфері реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій. При розбитті розділів основного тексту на підрозділи автором дотримані правила пропорційності, непересіченості, взаємовиключення і неперервності. Автор послідовно виклав матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. Це дозволило автору показати свої знання з теорії адміністративного права та процесу, глибоко та розгорнуто проаналізувати як положення нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні, так і погляди науковців з проблематики дослідження.

Мета і завдання, визначені автором у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені автором, об'єднані провідною ідеєю – підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в сучасних суспільно-економічних і політичних умовах.

Положення, викладені в авторефераті, відповідають основним положенням та висновкам, зазначеним у дисертації. Зміст автореферату відповідає встановленим вимогам. Дисертація та її автореферат оформлені також відповідно до встановлених вимог.

В цілому дисертаційне дослідження виконане на належному рівні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Відзначаючи теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження Т.М. Вовчук,

позитивно оцінюючи його в цілому, наголошую, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер, потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування:

1. На мій погляд, автор не достатньо уваги приділив дослідженню специфіки та проблем адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають під час реалізації ветеранами війни та учасниками бойових дій своїх прав, свобод та законних інтересів.

2. У підрозділі 1.1., в рамках теоретико-методологічного аналізу сутності та змісту державної політики у сфері реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні (С. 41), автору необхідно було більше уваги приділити визначенню та характеристиці конкретних завдань такої політики.

3. Не достатньо обґрунтованою видається запропонована автором у підрозділі 1.3. система суб'єктів здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні (С. 75). Зокрема, з негативного боку слід відмітити той факт, що автор не згадав не включив до цієї системи органи правосуддя.

4. Характеризуючи окремі елементи системи органів публічної влади, які здійснюють формування державної політики у сфері реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій, дисертанту варто було більш чітко окреслити роль та місце Верховної Ради України в системі таких суб'єктів.

Утім, викладені зауваження мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не знижують її достатній науковий рівень.

Висновок

Основні наукові положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Автореферат у цілому відображає зміст дисертації. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад

запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел з проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток адміністративного права. В цілому дисертація Вовчук Т.М. є самостійним, завершеним науковим дослідженням, присвяченим адміністративно-правовим засадам здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні.

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що дисертація «Адміністративно-правові засади здійснення державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні» є завершеною працею, в якій проведеного комплексний аналіз державної політики щодо реалізації прав і свобод ветеранів війни та учасників бойових дій в Україні, сформульовано низку концептуальних положень і висновків, які відповідають змістовним ознакам наукової новизни, а її автор – Т.М. Вовчук заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

начальник відділу
докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

Олексій ДРОЗД